Kuřička Smejkalova

Drobná kuřička Smejkalova (také z čeledi hvozdíkovitých) se vyznačuje malými bílými květy, trsnatým vzrůstem a jednožilnými úzkými listy. Nejčastěji ji můžeme nalézt na mělkých hadcových půdách, ať již na polostinných skalních teráskách a ve skalních štěrbinách nebo v nezapojených travinných porostech v podrostu prosvětlených hadcových borů.

Předpokládaný vznik tohoto taxonu jakoby kopíruje předchozí rožec kuřičkolistý – dávný předek kuřičky, zřejmě z okruhu kuřičky jarní (*Minuartia verna* agg.), v souvislosti s vegetačními změnami během posledních dob ledových sestoupil z vyšších poloh Alp do nížin a následně se vrátil zpět do alpínského pásma, kde jejich potomky můžeme nalézt ještě dnes. Avšak zbytky některých původních populací v naší krajině zůstaly, našly vhodné podmínky k přežití na hadcovém substrátu a následně se diferencovaly v nový taxon. Obdobná geneze se předpokládá u její nejbližší příbuzné – kuřičky krkonošské (*M. corcontica*), která vhodné podmínky pro přežití a následnou diferenciaci nalezla na okrajích často narušovaných lavinových drah krkonošských karů – v současné době se vyskytuje pouze v Čertově zahrádce a Čertově rokli v Obřím dole a je tedy dalším z endemitů ČR. Je však nutné podotknout, že vzájemné vztahy mezi hadcovou a krkonošskou kuřičkou a jejich vztahy k alpskému okruhu druhů kolem kuřičky jarní nejsou zcela objasněny, neboť ucelená biosystematická studie se zahrnutím našich druhů doposud chybí. Obě naše endemické kuřičky byly popsány teprve nedávno, kuřička Smejkalova byla odlišena až v r. 1988. Do té doby byly hadcové populace považovány za poddruh kuřičky jarní (*M. verna* subsp. *collina*).

Kuřička Smejkalova je příkladem hadcového endemitu, u kterého můžeme s postupem času od jeho objevení pozorovat až alarmující úbytek populací, často vlivem lidské činnosti. Historicky ji bylo možné nalézt ve třech oblastech – na mladovožických hadcích rostla na několika lokalitách v širším okolí Kamberka, do dnešní doby však zůstala zachována pouze nepočetná populace čítající několik desítek jedinců v přeměněném hadcovém boru u obce Hrnčíře. Příčinou jejího drastického úbytku v této oblasti bylo především nevhodné lesní hospodaření (smrkové výsadby na místě světlých borů). Na hadcích u Borku u Chotěboře zřejmě vyhynula úplně, její výskyt je dokladován naposledy v 70. letech 20. stol. Bohatší populace zůstávají pouze v oblasti dolnokralovických hadců, ačkoli ani zde neměla kuřička Smejkalova vždy na růžích ustláno. Nejprve byla počátkem 70. let 20. stol. značná část hadcových skal (zřejmě i s většími porosty kuřiček) nad tehdejším Sedleckým potokem zatopena po napuštění vodní nádrže Švihov, následně koncem 70. let zbylé cenné hadcové skalky narušila stavba dálnice D1. Tento zásah rozdělil relativně souvislou populaci na obou březích na více fragmentů, které spolu od té doby nemohou komunikovat – odděluje je několikametrový pás bez života pod dálničním mostem. V současné době probíhá intenzivní výzkum populací kuřičky Smejkalovy na zbývajících lokalitách, dlouhodobě je také v plánu vyhlášení územní ochrany v oblasti dolnokralovických hadců.

Výzkum hadcových endemitů podporují Grantová agentura Univerzity Karlovy (projekt 29507/ 2007/B-BIO/PřF) a Grantová agentura Akademie věd ČR (juniorské projekty KJB601110709 a B601110627).

Jan Ševčík, Jana Fasterová, Klára Tabášková

Orchideje na odvalech v centru Ostravy

V r. 2000 jsme na stránkách Živy (5: 210) informovali o výskytu několika rostlin okrotice dlouholisté (*Cephalanthera longifolia*) poblíž rušné křižovatky v Ostravě – Třebovicích. Tato lokalita postupně zarůstá a v r. 2006 jsme zde nalezli už jen jednu menší rostlinu okrotice dlouholisté. O to větší překvapení nás čekalo v květnu 2006 na vrcholku haldy Ema, známého turistického cíle a nejvyššího bodu Ostravy (315 m), když jsme tu objevili bohatě kvetoucí trs této orchideje. Jde o jednu z posledních kuželovitých hald na území Ostravy, v pokročilém stadiu sukcese. Vegetaci tvoří náletové i pokusně vysázené porosty dřevin, převážně břízy bělokoré (*Betula pendula*) a topolu osiky (*Populus tremula*). Jižní část kuželovitého vrcholu je dosud teplotně aktivní a produkuje jedovaté sirné výpary.

Další překvapení nás čekalo v červnu 2007 při návštěvě rekultivovaného odvalu bývalého dolu Zárubek u řeky Lučiny (tzv. halda Lučina) v Ostravě – Hranečníku, kde jsme narazili na několik kvetoucích rostlin kruštíku tmavočerveného (*Epipactis atrorubens*). Tento vápnomilný druh je na Moravě a ve Slezsku velmi vzácný a na mnoha lokalitách již vymizel. Na Ostravsku dosud nebyl jeho výskyt spolehlivě doložen. Nejblíže v současné době roste v polském Slezsku, kde byli zaznamenáni také jeho kříženci s kruštíkem širolistým (*E. helleborine*), který se na ostravských haldách rovněž vyskytuje. Haldu Lučina z větší části pokrývá řídký lesní porost s převažující břízou bělokorou. Tato halda je také známou mykologickou lokalitou, na které se již od 60. let 20. stol. provádí výzkum specifických společenstev hub.

Kruštík tmavočervený i okrotice dlouholistá jsou podle vyhlášky č. 395/1992 Sb. řazeny mezi druhy ohrožené a představují tak zajímavé obohacení přírody města Ostravy.

1 Vápnomilný kruštík tmavočervený (*Epipactis atrorubens*) na odvalu bývalého dolu Zárubek v Ostravě – Hranečníku
2 Okrotice dlouholistá (*Cephalanthera longifolia*) na vrcholku kuželovité haldy Ema, známého turistického cíle a nejvyššího bodu Ostravy. Snímky J. Ševčíka